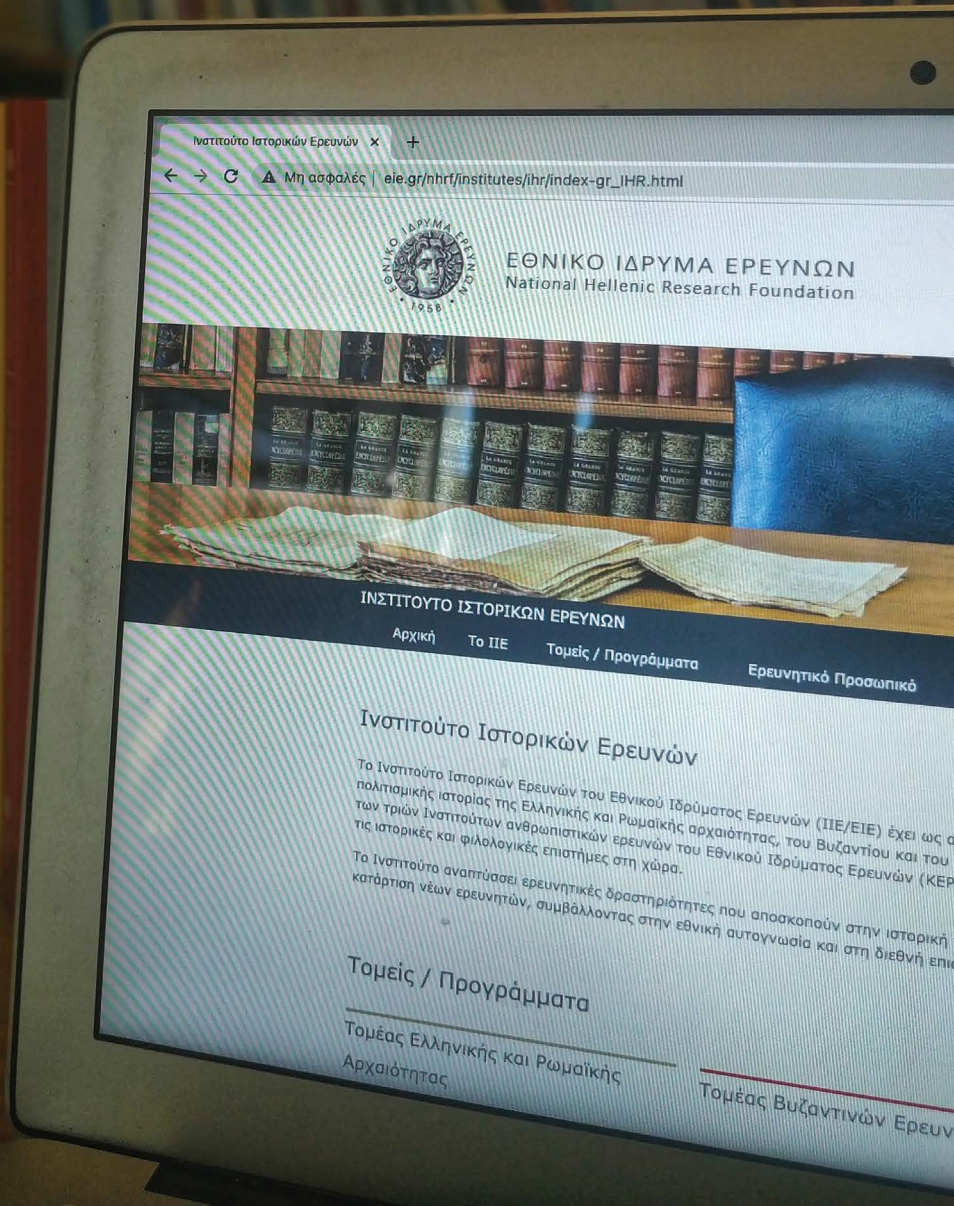

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Ζητήματα υποδομής της έρευνας
στο Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών

Ζητήματα υποδομής της έρευνας
στο Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών

Η Πράξη με τίτλο: «ΑΝΑΒΑΘΜΙΣ. Ανάπτυξη της ιστορικής έρευνας: μελέτες και ψηφιακές εφαρμογές.» και κωδικό MIS 5002357 εντάσσεται στη «Δράση Στρατηγικής Ανάπτυξης Ερευνητικών και Τεχνολογικών Φορέων» και χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020, με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης).

Ηλεκτρονική επεξεργασία-σελιδοποίηση και
σχεδιασμός του εξωφύλλου: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΙΜΩΝΕΤΑΤΟΥ

Τυπογραφική φροντίδα: ΒΑΛΛΙΑ ΡΑΠΤΗ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

© ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, 2021

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

Λεωφ. Βασιλέως Κωνσταντίνου 48, 116 35 ΑΘΗΝΑ

Τηλέφωνο: (+30) 210 7273554

Τηλεομοιοτυπία: (+30) 210 7273629

Ηλεκτρονική διεύθυνση: iie@eie.gr

Ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο: <http://history-bookstore.eie.gr>

ISBN 978-960-7905-71-0

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Ζητήματα υποδομής της έρευνας
στο Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών

Αθήνα 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ, ΜΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ	9
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ	
<i>Έρευνα στις ανθρωπιστικές επιστήμες: η πρόκληση του σχεδιασμού και της διαχείρισης έργων και χρηματοδοτήσεων</i>	13
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ – ΕΛΕΝΗ ΚΥΡΑΜΑΡΓΙΟΥ	
<i>Δημοτικά αρχεία. Μια αναδρομή σε πρόσφατες δράσεις του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών</i>	23
ΒΑΛΛΙΑ ΡΑΠΤΗ	
<i>Η εκτίμηση κινδύνου στη Βιβλιοθήκη «Δ. Α. Ζακυθινός» των Τομέων Νεοελληνικών και Βυζαντινών Ερευνών του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών</i>	35
ΦΙΛΙΠΠΑ ΧΟΡΟΖΗ	
<i>Ψηφιακές εκδόσεις ανοικτής πρόσβασης στην ιστορική έρευνα. Τα ηλεκτρονικά περιοδικά του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών</i>	57
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ	
<i>Σχεδιάζοντας μια ψηφιακή υποδομή διάχυσης και επικοινωνίας: μια πιλοτική εφαρμογή για το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών</i>	69
ΚΛΕΟΝΙΚΗ ΣΙΣΚΑ	
<i>Χαρακτηριστικά του ερευνητικού δυναμικού του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών και των διαδικασιών επιλογής και ανέλιξης των ερευνητών κατά την περίοδο 1985-2020</i>	81

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Από το 1958 –έτος ίδρυσης του ΕΙΕ– τα ανεξάρτητα Ινστιτούτα ανθρωπιστικών σπουδών υπηρέτησαν συστηματικά τον στόχο της ανάπτυξης και της εξέλιξης των ανθρωπιστικών σπουδών, τροφοδοτώντας την ελληνική και διεθνή επιστημονική κοινότητα με έγκυρες και πρωτότυπες επιστημονικές μελέτες καθώς και με την παραγωγή επιστημονικών εργαλείων για τη μελέτη της ελληνικής Ιστορίας και του Πολιτισμού. Με κέντρο τους ίδιους επιστημονικούς άξονες συνεχίζει τη δραστηριότητά του από το 2012 το ενιαίο πλέον Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών. Η διοικητική ενοποίηση, παράλληλα με τη διατήρηση της επιστημονικής παράδοσης του Ινστιτούτου επιβάλλει νέες ερευνητικές κατευθύνσεις μέσα από μεγάλες διαχρονικές και διαθεματικές προσεγγίσεις της Ιστορίας του Ελληνισμού. Τον στόχο αυτόν υπηρέτησαν τα απευθυνόμενα μόνο στα ερευνητικά κέντρα της ΓΓΕΤ προγράμματα: το έργο με ακρωνύμιο «ΚΥΡΤΟΥ ΠΛΕΓΜΑΤΑ» εντάχθηκε στη Δράση με τίτλο «Αναπτυξιακές Προτάσεις Ερευνητικών Φορέων-ΚΡΗΠΙΣ» του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα & Επιχειρηματικότητα (ΕΠΑΝ ΙΙ) ΕΣΠΑ 2007-2013. Το έργο με ακρωνύμιο «ΑΝΑΒΑΘΜΙΣ» εντάσσεται στη Δράση με τίτλο «Δράση Στρατηγικής Ανάπτυξης Ερευνητικών και Τεχνολογικών Φορέων» και χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ) ΕΣΠΑ 2014-2020. Επιχειρήσαμε αυτή την αναβάθμιση γιατί κατανοούσαμε ότι προηγούμενα ψηφιακά συλλογικά έργα του Ινστιτούτου μας είτε ανταποκρίνονταν στην κυρίαρχη ψηφιακή «ιδεολογία» χρόνων ίσως όχι τόσο μακρινών, αλλά ψηφιακά ξεπερασμένων, είτε είχαν ανάγκη ενίσχυσης για να μπορέσουν να παραμείνουν επίκαιρα και οπωσδήποτε δεν επαρκούσαν για να μας εξασφαλίσουν τη σύγχρονη ψηφιακή μας ταυτότητα, άρα υπήρχε ανάγκη και για εξ ολοκλήρου νέα.

Αυτά τα δύο συλλογικά έργα ανέδειξαν τη σημασία που έχουν για την ανάπτυξη τις έρευνας τρεις παράγοντες, οι οποίοι αν και είναι βασικοί, τείνουν στις ανθρωπιστικές τουλάχιστον επιστήμες συχνά να υποτιμηθούν: οι

υποδομές, η διαχείριση και η διάχυση της γνώσης. Οι μεταβολές στον τρόπο χρηματοδότησης της έρευνας αλλά και οι ραγδαίες τεχνολογικές αλλαγές που έχουν συμβεί τα τελευταία χρόνια έχουν αναδείξει την καθοριστική σημασία τους για την επιτυχή έκβαση των ερευνητικών προσπαθειών σε ένα περιβάλλον διεθνές και ιδιαίτερα απαιτητικό. Στο πλαίσιο της πανδημίας COVID 19 και των περιοριστικών μέτρων που επιβλήθηκαν στις μετακινήσεις αλλά και τη λειτουργία κεντρικών βιβλιοθηκών της Ελλάδας και της Ευρώπης κατέστη επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας και χρήσης ψηφιακών εργαλείων. Σε αυτά εστιάζει αυτή η πρώτη προσέγγιση των μελετών σε αυτό τον τόμο, παράλληλα με την καταγραφή/προστασία των υλικών εργαλείων της έρευνας που βρίσκονται στο ΙΙΕ (αρχεία, βιβλιοθήκες) και βέβαια του σημαντικότερου παράγοντα του ανθρώπινου δυναμικού που έσκυψε πάνω στα εργαλεία της έρευνας με μεθοδικότητα και δημιουργικότητα.

Η «ΑΝΑΒΑΘΜΙΣ» εντάσσεται στα μεγάλα συλλογικά έργα που έχει αναλάβει το ΙΙΕ από τα μέσα της δεκαετίας 2000 και εξής. Δεν γνωρίζουμε αν η χρηματοδότηση μεγάλων έργων αυτής της φιλοσοφίας αποτελεί φαινόμενο που δεν θα συνεχισθεί τα επόμενα χρόνια ή αν θα υπάρξουν νέες ευκαιρίες για συνολική ανάπτυξη του ΙΙΕ. Το βέβαιο είναι ότι τέτοιου μεγέθους έργα δεν κινητοποιούν μόνο τους άμεσα εμπλεκόμενους ερευνητές του Ινστιτούτου, αλλά προσφέρουν δυνατότητες εργασίας και βελτίωσης σε μία σειρά από εξωτερικούς συνεργάτες πολλών ειδικοτήτων. Έτσι εκτός από τους εσωτερικούς συνεργάτες η «ΑΝΑΒΑΘΜΙΣ» μας έδωσε τη δυνατότητα συνεργασίας με εξειδικευμένο τεχνικό προσωπικό, με 14 μεταδιδακτορες και με 15 μεταπτυχιακούς φοιτητές.

Ο συστηματικός, έγκυρος και σύμφωνος με τις επιστημονικές και τεχνολογικές δυνατότητες κάθε εποχής εξοπλισμός της ιστορικής έρευνας με τα κατάλληλα εργαλεία αποτελεί βασικό πυλώνα για την τεκμηριωμένη γνώση του παρελθόντος και βασικό εργαλείο κατανόησης και ανάδειξης του πολιτισμού. Στο πλαίσιο αυτό στην δραστηριότητα του Ινστιτούτου εντάχθηκαν εργασίες αποδελτίωσης και συγκέντρωσης πληροφοριών στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων, επεξεργασίας και έκδοσης ιστορικών τεκμηρίων, σύνταξης ευρετηρίων, καταλόγων και ανθολογίων κειμένων και αρχείων, συγκρότησης εξειδικευμένων θεματικών συλλογών σε έντυπη και ψηφιακή μορφή. Τμήμα του ποικίλου αυτού υλικού, το οποίο συνεχώς εξακολουθούν να συμπληρώνουν και να εμπλουτίζουν οι ερευνητές του Ινστι-

τούτου Ιστορικών Ερευνών, τροφοδότησε ήδη σημαντικό μέρος των εκδόσεων του Ινστιτούτου, καθώς επίσης και τις ψηφιακές εφαρμογές που σήμερα φιλοξενούνται στον ιστότοπο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

Με αφορμή προβληματισμούς, συζητήσεις και ερευνητικές δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν με ερευνητές και συνεργάτες του ΙΙΕ αποφασίστηκε να συγκεντρωθούν σε ένα τόμο κείμενα που άπτονται της σχετικής θεματολογίας. Πρόκειται για κείμενα εργασίας, τα οποία ανεξάρτητα από την αρχική αιτία συγγραφής τους έχουν χαρακτήρα εφαρμογής και πρακτικής χρησιμότητας σε τομείς που σχετίζονται με τις ερευνητικές υποδομές, τη διαχείριση των ερευνητικών έργων και τη διάχυση της πληροφόρησης και των ερευνητικών πορισμάτων στις ανθρωπιστικές επιστήμες και ιδιαίτερα στο Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών.

Στον τόμο περιλαμβάνονται κείμενα συνεργατών του ΙΙΕ.

Ο Χρήστος Χρυσανθόπουλος εξετάζει τον συσχετισμό της έρευνας στις ανθρωπιστικές επιστήμες με την εξεύρεση και διαχείριση νέων οικονομικών πόρων για αυτή. Στο κείμενό του συζητά τις αλλαγές που φέρνει η έλλειψη σταθερής ενίσχυσης στις ανθρωπιστικές επιστήμες και οι απαραίτητες νέες γνώσεις και δεξιότητες που είναι αναγκαίες για το σχεδιασμό και την υλοποίηση ερευνητικών έργων.

Ο Δημήτρης Δημητρόπουλος και η Ελένη Κυραμαργιού αναφέρονται στις πρόσφατες δράσεις που έχει αναπτύξει το ΙΙΕ μέσω επιτόπιων αποστολών με στόχο τη διάσωση, την ταξινόμηση, την ανοικτή πρόσβαση και την ευαισθητοποίηση του κοινού, και ιδίως φορέων κυρίως της τοπικής αυτοδιοίκησης που κατέχουν σημαντικό σε αξία και μεγάλο σε όγκο αρχειακό υλικό.

Η Βάλλια Ράπτη, χρησιμοποιώντας τη σύγχρονη επιστημονική μεθοδολογία της βιβλιοθηκονομίας για την εκτίμηση κινδύνου στις βιβλιοθήκες, καταγράφει τα δεδομένα που αφορούν τη βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών και καταλήγει με μια αποτίμηση των παραγόντων κινδύνου για τον χώρο και τις συλλογές που φιλοξενεί.

Η Φιλίππα Χορόζη στο δικό της κείμενο εξετάζει τα ηλεκτρονικά συστήματα υποβολής επιστημονικών εργασιών σε ανθρωπιστικά περιοδικά και αποτιμά την εμπειρία από τις διαδικασίες στην ηλεκτρονική πλατφόρμα των τριών περιοδικών των τριών τομέων του ΙΙΕ *Βυζαντινά Σύμμεικτα*, *Τεκμήρια*, *The Historical Review / La Revue Historique*.

Ο Χρήστος Χρυσανθόπουλος, σε ένα δεύτερο κείμενό του που φιλοξενείται στον τόμο, παρουσιάζει τον προβληματισμό γύρω από την ανάπτυξη μιας πιλοτικής πλατφόρμας για τη διάχυση του επιστημονικού έργου του ΙΙΕ και ευρύτερα των ιστορικών σπουδών στην Ελλάδα. Στο κείμενο καταγράφονται και κατηγοριοποιούνται εμπειρικά τα κίνητρα για την ανάπτυξη μιας στοχευμένης πολιτικής διάχυσης της έρευνας και του πιθανού αντίκτυπου που είναι δυνατό να έχει σε ποικίλες ομάδες και φορείς, εντός και εκτός του στενού ακαδημαϊκού κύκλου.

Τέλος η Κλεονίκη Σίσκα που εργάζεται στο τμήμα προσωπικού του ΕΙΕ επιχειρεί μια ποσοτική καταγραφή των χαρακτηριστικών που είχε το ερευνητικό προσωπικό του Ινστιτούτου από το 1985 μέχρι σήμερα με βάση το προφίλ των ερευνητών και των ερευνητριών που εργάστηκαν σε αυτό και της εργασιακής κινητικότητας που σημειώθηκε.

Σήμερα η τεχνολογική εξέλιξη δίνει τη δυνατότητα ψηφιακά και μέσω του διαδικτύου να καταστούν αντικείμενο ανοικτής και δημόσιας συζήτησης με μεγαλύτερη ευχέρεια απ' ότι στο παρελθόν, και προσεγγίσεις που δεν συνιστούν τελικά πορίσματα αλλά έχουν το χαρακτήρα ενός ανοικτού παραθύρου στο επιστημονικό διάλογο, ιδιαίτερα σε θέματα που σχετίζονται με τις πολιτικές της έρευνας. Το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών επιθυμεί να αναπτύξει και αυτήν την πλευρά της έρευνας στις δράσεις του και στην κατεύθυνση αυτή κινείται και η έκδοση αυτού του ηλεκτρονικού τόμου. Ελπίζουμε ότι θα αποτελέσει την αρχή ενός γόνιμου διαλόγου, με πλούσια συνέχεια, καθ' όσο πίσω από τα ερευνητικά αποτελέσματα των εσωτερικών και των εξωτερικών συνεργατών του ΙΙΕ υπάρχει μια υποδομή εργαλείων που μαζί με τις δεξιότητες που έχουν αναπτύξει αποτελεί το πολύτιμο υλικό και άυλο κεφάλαιό του.

ΜΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΙΙΕ/ΕΙΕ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ – ΕΛΕΝΗ ΚΥΡΑΜΑΡΓΙΟΥ

Δημοτικά αρχεία. Μια αναδρομή σε πρόσφατες δράσεις του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών

Η δημόσια συζήτηση για τα αρχεία είναι συχνά έντονη. Τα «μυστικά αρχεία» προσώπων οργανώσεων ή υπηρεσιών, τα «άγνωστα ντοκουμέντα», οι «φοβερές αποκαλύψεις», οι «κρυφές πτυχές» έρχονται συχνά-πυκνά στην τρέχουσα επικαιρότητα. Αυτή η εικόνα λειτουργεί παραμορφωτικά για τη σημασία των αρχείων, ιδιαίτερα μάλιστα καθώς συνδυάζεται με μια αμφίθυμη διάθεση, με μια αντιφατική στάση, απέναντι στο υλικό τμήμα των αρχείων, τα αρχειακά τεκμήρια: υπερβολή στην έξαρση της σημασίας επιλεγμένων, «επώνυμων» ντοκουμέντων και ταυτόχρονα αδιαφορία για την τύχη των μεγάλων αρχειακών συνόλων. Συχνά περιλαμβάνονται στους καταλόγους δημοπρασιών ιδιωτικών οίκων, με τιμή εκκίνησης κάποιες εκατοντάδες ευρώ, μεμονωμένα έγγραφα γνωστών προσώπων της πολιτικής ζωής ακόμη και φάκελοι προερχόμενοι από δημόσιες υπηρεσίες ή φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης της επαρχίας. Την ίδια στιγμή ογκωδέστατα αρχεία, καθοριστικής σημασίας για την νεότερη ιστορία μας, φθίρονται και χάνονται εγκαταλελειμμένα σε υπόγεια και αποθήκες κρατικών υπηρεσιών και ιδιωτικών φορέων. Ανάμεσα στα αρχεία «καθοριστικής σημασίας», ανήκουν και τα δημοτικά αρχεία. Πράγματι τα αρχεία των δήμων και των παλαιών κοινοτήτων έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που τα καθιστούν πολύτιμα για τη γνώση της συνολικής ιστορίας ενός τόπου. Επιγραμματικά μερικά χαρακτηριστικά στοιχεία:

Καταρχήν η συνέχεια και η πληρότητα. Αν δεν έχουν υποστεί απώλειες, η εμπειρία έχει δείξει ότι ο τρόπος καταγραφής των δημοτικών πραγμάτων επιτρέπει να ακολουθηθεί η ροή των πραγμάτων για μια σειρά θέματα που αφορούν τις δραστηριότητες των Δήμων. Τα δημοτικά αρχεία λοιπόν

–ιδιαίτερα των μεγάλων δήμων– περιέχουν συνεχές, ομοειδές υλικό και επιτρέπουν την ανίχνευση φαινομένων μεγαλύτερης διάρκειας, πολλές φορές από την ίδρυση των Δήμων στη δεκαετία του 1830. Καθώς μάλιστα ο ρόλος της δημοτικής αρχής, ιδιαίτερα τον 19ο αιώνα ήταν ουσιαστικός και οπλισμένος με σημαντικές αρμοδιότητες, κάλυπτε ή μετείχε σ’ όλες σχεδόν τις κοινωνικές δραστηριότητες του τόπου. Χαρακτηριστικά: τα σχολεία, η αστυνομία, η υγεία, οι εκκλησίες, τα φιλανθρωπικά καταστήματα, κ.ά. ανήκαν στους δήμους και διοικούνταν, τα περισσότερα, από επιτροπές που διόριζε το δημοτικό συμβούλιο. Να επισημανθεί εδώ ότι οι μεγάλες διοικητικές αλλαγές όπως η ίδρυση των Δήμων το 1834, η αναδιάρθρωσή τους το 1912 αλλά και πρόσφατα οι νόμοι του Καποδίστρια και Καλλικράτη δημιουργούν, και στο ζήτημα των αρχείων, τομές αλλά και κινδύνους, καθώς αυξάνεται ο κίνδυνος απωλειών σημαντικών αρχείων φορέων που μετακινούνται, συγχωνεύονται ή καταργούνται.

Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο των δημοτικών αρχείων είναι η εγγύτητα στον καθημερινό άνθρωπο, και σε επιμέρους πλευρές της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του. Η επαναληπτικότητα και ο σχηματισμός σειρών που αποτελεί πολύτιμο συστατικό της ιστορικής αυτής πηγής, επιτρέπει να παρακολουθήσουμε τους κατοίκους –πρόσωπα και οικογένειες– με βάση τα ληξιαρχικά βιβλία και άλλες συναφείς πηγές στις μεγάλες στιγμές της ζωής τους: στη γέννηση, το γάμο και το θάνατο. Να αναζητήσουμε τη σύνθεση των οικογενειών και την πορεία τους στο χρόνο. Να καταγράψουμε τα επαγγέλματα και με αφετηρία αυτά να επιχειρήσουμε κάποιες υποθέσεις για τον κοινωνικό σχηματισμό, την ιεραρχία του πλούτου και τις οικονομικές ανισότητες.

Ένα τρίτο στοιχείο αφορά την ανάπλαση των ποικίλων δράσεων του ανθρώπου στον χώρο. Η οργάνωση του δομημένου χώρου, ο καλλωπισμός της πόλης, η δημόσια υγεία, η εκπαίδευση, η φιλανθρωπία, η παραβατικότητα κλπ., πολλά δηλαδή από όσα συνιστούν τη δραστηριότητα των ατόμων μέσα στην κοινωνία απαντώνται στα δημοτικά αρχεία, μια πλούσια πηγή γνώσης. Από εδώ μπορούν να αντληθούν μαρτυρίες που αφορούν όχι μόνο την τοπική ιστορία αλλά και τη μελέτη φαινομένων σχετικών με τις δημογραφικές και κοινωνικές εξελίξεις, τις επαγγελματικές δραστηριότητες, τη φυσιογνωμία των κατοίκων, τις χρήσεις γης και την οικιστική συγκρότηση.

Η αξιοποίηση του πληροφοριακού υλικού των δημοτικών αρχείων επιτρέπει επίσης να ψηλαφίσουμε και ένα άλλο ζήτημα που έχει βαρύτητα και στη σημερινή συγκυρία: τις σχέσεις της κεντρικής εξουσίας με την τοπική αυτοδιοίκηση, του κράτους με τους πολίτες αλλά και τη σχέση του κέντρου

με την περιφέρεια. Η εφαρμογή της κρατικής πολιτικής και οι αντιστάσεις σε τοπικό επίπεδο, η χρηματοδότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης, η παρέμβαση της κεντρικής διοίκησης στην περιφέρεια, ή οι σχέσεις της δημοτικής αρχής της πρωτεύουσας με την εκάστοτε κυβέρνηση είναι μερικά από τα ζητήματα που αναδεικνύονται στο αρχειακό υλικό. Αν όμως τα παραπάνω μοιάζουν περισσότερο αντικείμενα αρμοδιότητας της επιστημονικής έρευνας, υπάρχουν και χρήσεις των δημοτικών αρχείων περισσότερο «χρηστικές», αξιοποιήσιμες στην καθημερινή πρακτική. Ενδεικτικά:

Τα δημοτικά αρχεία αποτελούν κομμάτι της δημόσιας διοίκησης. Ακόμη και το ανενεργό τμήμα του αρχείου αποτελεί τη ζώσα ιστορική μνήμη της πόλης, στην οποία μπορεί να ανατρέχουν για ποικίλα θέματα οι σημερινές δημοτικές αρχές και οι δημότες, ώστε να έχουν μία ολοκληρωμένη εικόνα της διαδρομής ενός προβλήματος και της διαχρονικής αντιμετώπισής του. Τα δημοτικά αρχεία μπορούν επίσης να ενσωματωθούν στη μαθησιακή διαδικασία όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης διότι περιέχουν υλικό αξιοποιήσιμο, επεξεργάσιμο, ενδιαφέρον και ελκυστικό. Για να ενταχθεί το υλικό αυτό στις ζητήσεις των εκπαιδευτικών και των μαθητών είναι ανάγκη να φιλοξενείται το αρχείο σε ένα κτίριο κατάλληλο και προσιτό που θα το επισκέπτονται καθηγητές, φοιτητές και μαθητές για να δουν, να αγγίξουν και να μελετήσουν τα ντοκουμέντα του παρελθόντος. Παράλληλα, το ίδιο το αρχείο, με την αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών, έχει τη δυνατότητα να τροφοδοτήσει το διαδίκτυο με επιλεγμένο ψηφιοποιημένο και επεξεργασμένο αρχειακό υλικό προσβάσιμο σε όλους.

Τα δημοτικά αρχεία μπορούν ακόμη να δώσουν στους δημότες ικανό ερέθισμα στην εξοικείωση τους με την ιστορία μέσω της δικής τους προσωπικής και οικογενειακής ιστορίας. Με ελάχιστο κόστος, και με τη συνδρομή νέων επιστημόνων που εκπονούν μεταπτυχιακές μελέτες, μπορούν να συγκροτηθούν και να διατεθούν στο κοινό ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων που θα αποδελτιώνουν τα ιστορικά στοιχεία βασικών πηγών, όπως είναι τα παλαιά δημοτολόγια, οι ληξιαρχικές πράξεις, οι απογραφές, τα μαθητολόγια κλπ. Σε περιπτώσεις που έχουν υπάρξει πρωτοβουλίες αξιοποίησης και διάθεσης στο κοινό των δημοτικών αρχείων, όπως συνέβη με το Δήμο Ερμούπολης, οι περισσότεροι επισκέπτες είναι δημότες ή άλλοι αναγνώστες, οι οποίοι αναζητούν στοιχεία για την ιστορία του τόπου, των οικογενειών και των προγόνων τους.

Η διάσωση, οργάνωση, ταξινόμηση, ανοικτή πρόσβαση και διάθεση του αρχείου στο κοινό αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αξιοποίησή του.

Η Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους στην Αθήνα που έχει τον έλεγχο και το συντονισμό της αρχειακής πολιτικής της χώρας, οι κατά τόπους υπηρεσίες των ΓΑΚ, όπως και οι τοπικές πρωτοβουλίες από ορισμένους δήμους της χώρας που έχουν αποφασίσει να λειτουργήσουν οργανωμένα δημοτικά αρχεία έχουν επιτελέσει σημαντικό έργο.¹ Παράλληλα ερευνητικά ιδρύματα, πανεπιστημιακά τμήματα και άλλοι φορείς που θεραπεύουν την ιστορική έρευνα έχουν αναλάβει υποβοηθητικές πρωτοβουλίες με στόχο τον εντοπισμό, τη διάσωση και την ταξινόμηση αρχειακού υλικού. Αξίζει να επισημανθεί το έργο που έχει πραγματοποιήσει τα τελευταία χρόνια ο Χρήστος Λούκος στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Ερευνών και στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, καθώς με ομάδες φοιτητών, μεταπτυχιακών και διδασκτόρων έχουν πραγματοποιήσει συστηματικές δράσεις εντοπισμού και ταξινόμησης δημοτικών αρχείων σε πολλές περιοχές της Ελλάδας.²

Στο πλαίσιο αυτό, του εντοπισμού δημοτικών αρχείων με στόχο τη διάσωση και την απόδοσή τους στην έρευνα, το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών έχει αναπτύξει ερευνητική δραστηριότητα από τη δεκαετία του 1980. Το Ναύπλιο και η Ερμούπολη ήταν δύο πόλεις όπου ερευνητικές αποστολές που μετείχαν και μέλη του Ινστιτούτου κατέληξαν στην έκδοση εργαλείων πρόσβασης στο υλικό των αντίστοιχων δημοτικών αρχείων που αποτέλεσαν οδηγούς για τη μεταγενέστερη έρευνα.³

Την τελευταία δεκαετία αναπτύχθηκαν ερευνητικές δράσεις που αφορούσαν δημοτικά και τοπικά αρχεία.⁴ Η Αττική, οι Κυκλάδες και η Πελο-

1. Στις ιστοσελίδες των Γενικών Αρχείων του Κράτους, της κεντρικής υπηρεσίας και των κατά τόπου υπηρεσιών υπάρχει πλουσιότατο υλικό δημοτικά αρχεία που φυλάσσονται στις υπηρεσίες αυτές <http://www.gak.gr/index.php/el/>. Ανάλογα πλούσιος είναι και ο προβληματισμός που αναπτύσσεται για θέματα σχετικά με τη διαχείριση και διάσωση των αρχείων αυτών στις εκδόσεις των ΓΑΚ και της Ελληνικής Αρχειακή Εταιρείας <https://www.eae.org.gr/>.

2. Βλ. σχετικά τις δράσεις του προγράμματος «Η πόλη στους νεότερους χρόνους» του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών, του οποίου την επιστημονική ευθύνη είχε ο Χρήστος Λούκος <https://www.ims.forth.gr/el/project/view?id=25>

3. Τριαντάφυλος Ε. Σκλαβενίτης, *Ευρετήριο Δημοτικού Αρχείου Ναυπλίου 1828-1899*, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 1984· Χρήστος Λούκος / Πόπη Πολέμη, *Οδηγός Δημοτικού Αρχείου Ερμούπολης 1821-1949*, Αθήνα, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, 1987.

4. Παρότι δεν αφορά δημοτικά αρχεία αξίζει να επισημανθεί η υποδειγματική εργασία που πραγματοποιήθηκε το 2010, με σχεδιασμό και επιμέλεια της Ευτυχίας Λιάτα, σε συνεργασία με ΓΑΚ Αρχεία Ν. Λευκάδας για την ταξινόμηση και ευρετηρίαση υλικού της περιόδου 1684-1884 που απόκειται στα εκεί αρχεία, σε πρόγραμμα του ΠΕ/ΕΙΕ που χρηματοδοτήθηκε

πόννησος αποτέλεσαν κατεξοχήν περιοχές που πραγματοποιήθηκαν σχετικές αποστολές στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος του ΠΕ «Ιστορία των οικισμών της Ελλάδας, 15ος-20ός αιώνας». Το αρχειακό υλικό εντοπίστηκε σε αποθήκες και συχνά ακατάλληλους χώρους, και ακολούθησαν ενέργειες διάσωσης, ταξινόμησης και αρχικής καταλογογράφησης. Τα υλικά παρέμειναν στους χώρους που υπέδειξαν οι εκάστοτε δημοτικές αρχές οι οποίες έχουν και την ευθύνη της δημιουργίας κατάλληλων συνθηκών για τη διαφύλαξη και απόδοσή τους στην έρευνα. Το ΠΕ, μέσω της προσπάθειας αυτής επιχειρεί να συμβάλλει στη συστηματική διάσωση, συγκέντρωση και ανάδειξη τεκμηριωτικού υλικού αλλά και να παράσχει αξιόπιστα, ελεύθερα στο διαδίκτυο, εργαλεία έρευνας, μέσα από την ανάρτηση των καταλόγων τους ή της φιλοξενίας τεκμηρίων σε ιστότοπους των ερευνητικών του έργων. Τα αρχεία αυτά εντοπίστηκαν από τους ερευνητές και τους συνεργάτες του Ινστιτούτου στο πλαίσιο της έρευνάς τους είτε μετά από πρόσκληση των φορέων που τα φιλοξενούν. Στην πλειονότητά τους τα αρχεία αυτά είναι ανενεργά δημοτικά ή κοινοτικά. Οι ερευνητικές δράσεις πραγματοποιήθηκαν σε συνεργασία και με χρηματοδότηση από φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης.⁵

Τα αρχεία που καταγράφηκαν την τελευταία δεκαετία είναι τα ακόλουθα:

Περιφέρεια Αττικής

Από το 2008 έως το 2013 πραγματοποιήθηκαν τρεις αποστολές σε προσφυγικούς δήμους της Αττικής, εντοπίστηκαν τα ανενεργά δημοτικά αρχεία που είχαν αποθηκευτεί σε ακατάλληλες συνθήκες, πολύ πρόχειρα, πιθανότατα κατά τη διάρκεια μετακομίσεων και αλλαγών στα δημοτικά κτίρια. Μετά τον εντοπισμό τους ανοίχτηκαν, ταξινομήθηκαν με βάση τα ταξινομικά δέντρα των δήμων, διατηρώντας τη δομή που είχαν οι δημοτικές υπηρεσίες τις αντίστοιχες περιόδους, και αποδόθηκαν εκ νέου στις δημοτικές αρχές με στόχο να χρησιμοποιηθούν τόσο στη διοίκηση των δήμων αλλά και στην έρευνα.

από τη Νομαρχία Λευκάδας. Στο έργο εκτός από την επιστημονική υπεύθυνη Ευτυχία Λιάτα εργάστηκαν οι Χριστίνα Παπακώστα, Γεώργιος Βιολιδάκης και Σωτήρης Κουτμάνης. Βλ. τον σχετικό ιστότοπο: <http://gak.lef.sch.gr/ArchCol/archcol-00.htm>

5. Στη χρηματοδότηση των έργων συμμετείχαν οι φορείς: Περιφέρεια Αττικής, Νομαρχία Κυκλάδων, Δήμοι Δραπετσώνας, Υμηττού, Νέας Σμύρνης, Μυκόνου, Γορτυνίας, όπως και το κληροδότημα Δημητρίου και Λιλίας Μωραΐτη Άνδρου. Αναλυτικά στοιχεία στην ιστοσελίδα του προγράμματος «Ιστορία των οικισμών της Ελλάδας, 15ος-20ός αιώνας» http://www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/structure/section_b2-gr.html

Οι φάκελοι και τα βιβλία που διασώθηκαν δεν αποτελούν ένα οργανωμένο αρχείο με την έννοια του αυτόνομου τμήματος ή μιας ξεχωριστής υπηρεσίας που λειτουργούσε στο κάθε δήμο. Κάλυπταν το σύνολο της καθημερινής δραστηριότητας των υπηρεσιών του, δηλαδή τα έγγραφα που συγκέντρωνε και διατηρούσε κάθε υπηρεσία, ενώ εντοπίστηκαν και μικρές ελλείψεις στην πληρότητα των αρχειακών σειρών. Το ευρετήριο που συντάχθηκαν από τους συνεργάτες του Ινστιτούτου, οργανώθηκαν σύμφωνα με τη δομή του ταξινομικού δέντρου, σε μια προσπάθεια να αποτυπωθεί τόσο η δομή του αρχείου όσο και η λογική του οργανογράμματος των δημοτικών υπηρεσιών.

Στα τρία αυτά αρχεία των Δήμων Ύμηττου, Δραπετσώνας και Νέας Σμύρνης, τρεις προσφυγικούς συνοικισμούς του Λεκανοπεδίου Αττικής, μπορούμε να εντοπίσουμε μια σειρά από ομοιότητες και κοινά στοιχεία της οικιστικής και κοινωνικής συγκρότησης των προσφυγικών συνοικισμών. Πιο συγκεκριμένα μέσα από τα έγγραφα και τις μεγάλες θεματικές τους κατηγορίες μπορούμε να διακρίνουμε ζητήματα όπως: οι ταχείες μεταβολές στην πληθυσμιακή και οικιστική συγκρότηση των οικισμών που σηματοδότησε η έλευση των προσφύγων, οι πολιτικές και ο βαθμός ένταξης ή αφομοίωσης του προσφυγικού δυναμικού στην ελληνική κοινωνία, οι δημογραφικές όψεις του πληθυσμού των κοινοτήτων-δήμων της περιοχής, το επαγγελματικό προφίλ και η προέλευση των κατοίκων, το ονοματολογικό υλικό (βαπτιστικά-οικογενειακά ονόματα και παρωνύμια).

- Δήμος Ύμηττου

Το Κοινοτικό και στη συνέχεια το Δημοτικό Αρχείο Ύμηττου της περιόδου 1935-1980 ταξινομήθηκε το 2008. Την ταξινόμηση και τη σύνταξη του ευρετηρίου του Αρχείου ανέλαβαν οι εξωτερικοί συνεργάτες του ΙΙΕ Νίκος Αλεβυζάκης και Ελένη Κυραμαργίου. Ο κατάλογος προσβάσιμος στη διεύθυνση <http://www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/structure/sectionb2/dimotiko-arxeio-ymittou.pdf>

- Δήμος Δραπετσώνας

Το 2009 ταξινομήθηκε το ανενεργό αρχείο του Δήμου Δραπετσώνας της περιόδου 1951-1980. Το έργο υλοποιήθηκε από την Ελένη Κυραμαργίου. Τον Ιούνιο του 2010 εκδόθηκε από το ΙΙΕ σε συνεργασία με τον δήμο το *Ευρετήριο του Δημοτικού Αρχείου Δραπετσώνας 1951-1980*, ενώ το αρ-

χείο βρίσκεται πλέον στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της Δραπετσώνας και είναι προσβάσιμο στο ευρύ κοινό. Ο κατάλογος προσβάσιμος σε ηλεκτρονική μορφή στη διεύθυνση <http://www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/structure/sectionb2/dimotiko-arxeio-drapetsonas.pdf>.

- Δήμος Νέας Σμύρνης

Το διάστημα μεταξύ Οκτωβρίου 2012 και Μαΐου 2013 ταξινομήθηκε το ανενεργό αρχείο του Δήμου Νέας Σμύρνης της περιόδου 1930-1980. Το υλικό που καταγράφηκε και ταξινομήθηκε περιλαμβάνει πάνω από 1.500 φακέλους (περίπου 320.000 έγγραφα), 730 κατάστιχα και 21 κούτες και αποτελεί πολύτιμη πηγή τροφοδότησης της ιστορικής έρευνας, καθώς εμπεριέχει το σύνολο των δραστηριοτήτων της Κοινότητας και του Δήμου Νέας Σμύρνης και μας δίνει τη δυνατότητα να γνωρίσουμε σε βάθος τη φυσιογνωμία, την εσωτερική δομή, τις ποικίλες δραστηριότητες της περιοχής καθώς και τους εσωτερικούς μετασχηματισμούς της. Με βάση το υλικό αυτό συντάχθηκε σχετικός Κατάλογος και θεματικό Ευρετήριο. Το έργο υλοποιήθηκε από τους συνεργάτες του ΙΙΕ Νίκο Αλεβυζάκη και Στέφανο Βαμιεδάκη. Ο κατάλογος είναι προσβάσιμος στη διεύθυνση http://www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/structure/sectionb2/B2_Archeio_Neas_Smyrnis.pdf

- Αρχείο της Διεύθυνσης Κοινωνικής Μέριμνας της Περιφέρειας Αττικής

Στο πλαίσιο της τεκμηρίωσης και της έρευνας γύρω από τους προσφυγικούς συνοικισμούς της Αττικής την περίοδο 2017-2018 υλοποιήθηκε και το ερευνητικό έργο «Προσφυγικές Γειτονιές του Πειραιά. Από την ανάδυση στην ανάδειξη της ιστορικής μνήμης», από το ΙΙΕ/ΕΙΕ σε συνεργασία με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και τη χρηματοδότηση της Περιφέρειας Αττικής. Στο πλαίσιο του έργου οι συνεργάτες του Ινστιτούτου επιχείρησαν τον εντοπισμό και την καταγραφή αρχειακού υλικού που συνδέεται με την προσφυγική εγκατάσταση από τον Σεπτέμβριο του 1922 έως το 1974, όπου είχε ολοκληρωθεί σχεδόν το σύνολο των προγραμμαμάτων προσφυγικής αποκατάστασης σε όλους τους δήμους του ευρύτερου Πειραιά.

Ο εντοπισμός και η καταγραφή του αρχειακού υλικού πραγματοποιήθηκε ξεχωριστά σε κάθε δήμο της περιφερειακής ενότητας Πειραιά και περιλαμβάνει το δημοτικό αρχείο (πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου, Δημοτολόγιο-Ληξιαρχείο και οποιαδήποτε άλλη σχετική αρχειακή ενότητα

διαθέτει ο κάθε δήμος). Στη συνέχεια οι ερευνητές του Ινστιτούτου συνέταξαν κατάλογο για το αρχείο των μητρών δικαιούχων στεγαστικής αποκατάστασης και των κτηματολογίων της Περιφέρειας Αττικής. Πιο συγκεκριμένα καταλογογραφήθηκε το σύνολο των μητρών, των κτηματολογικών και εκτιμητικών πινάκων, των κτηματολογίων και των ευρετηρίων που διαθέτει η Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας της Περιφέρειας Αττικής. Το αρχειακό αυτό υλικό αποτελείται περίπου από 120 βιβλιοδετημένους τόμους κτηματολογικών καταλόγων και μητρών και δεκάδες κτηματολογικούς και εκτιμητικούς πίνακες, όπου καταγράφονται το σύνολο των προσφυγικών οικοπέδων και κατοικιών που παραχωρήθηκαν σε πρόσφυγες δικαιούχους από το 1923 έως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 κυρίως. Το υλικό αυτό περιέχει πολλαπλά χρήσιμα ιστορικά και πολεοδομικά στοιχεία και τεκμήρια, άγνωστα μέχρι σήμερα στην έρευνα.

Η καταλογογράφηση επέτρεψε τόσο στη Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας ευκολότερη και πληρέστερη πρόσβαση στο εν ενεργεία αρχειακό υλικό που διαθέτει και καθημερινά χρησιμοποιεί όσο και στην ερευνητική ομάδα του ΙΙΕ να μελετήσει και να αξιοποιήσει ένα μοναδικής αξίας ιστορικό υλικό που μέχρι στιγμής δεν έχει χρησιμοποιηθεί ξανά. Με την ολοκλήρωση της καταλογογράφησης του, το υλικό αυτό είναι πλέον πιο εύκολα αναζητήσιμο και προσβάσιμο για τις υπηρεσιακές ανάγκες της Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας της Περιφέρειας Αττικής. Το έργο υλοποιήθηκε από τους Ελένη Κυραμαργίου, Μάνο Αυγερίδη και Χρήστο Χρυσανθόπουλο.

Κυκλάδες - Αρχαιοθήκη Κυκλάδων

Στο πλαίσιο της συστηματικής μελέτης των νησιωτικών οικισμών που πραγματοποιούν οι ερευνητές του Ινστιτούτου και της μακράς συνεργασίας που έχουν αναπτύξει με θεσμούς και φορείς των νησιών των Κυκλάδων μέσα στα χρόνια αναπτύχθηκε μια σειρά δράσεων που αφορούν τον εντοπισμό αρχειακού υλικού, την ταξινόμηση και καταλογογράφηση αρχείων –(διαίτερα δημοτικών και κοινοτικών)– και την επεξεργασία επιλεγμένου αρχειακού υλικού ώστε να καταστεί διαθέσιμο στην επιστημονική κοινότητα και στο ευρύτερο κοινό. Συνεργάτες του ΙΙΕ, επισκέφθηκαν νησιά των Κυκλάδων, έψαξαν σε δημοτικά και κοινοτικά κτίρια, αλλά και σε αποθηκευτικούς χώρους, εντόπισαν αρχειακό υλικό, το οποίο ταξινόμησαν, καταλογογράφησαν και παρέδωσαν εκ νέου προς φύλαξη στις δημοτικές αρχές των νησιών. Στη συνέχεια δημιούργησαν τον ιστότοπο «Αρχαιοθήκη

Κυκλάδων» για την παρουσίαση και διάχυση του όλου εγχειρήματος. Στις ερευνητικές αποστολές, στην κατασκευή και την τροφοδότηση του έργου έλαβε μέρος πολυπληθής ομάδα συνεργατών του ΙΙΕ –κατά κύριο λόγο υποψήφιοι διδάκτορες ιστορίας.⁶

Στον ηλεκτρονικό χώρο του προγράμματος παρέχονται πληροφορίες για το σύνολο των σχετικών ερευνητικών δράσεων. Παρουσιάζονται οι επιτόπιες αποστολές των ερευνητικών ομάδων, καθώς και τα αρχειακά σύνολα που έχουν εντοπιστεί και έχουν γίνει αντικείμενο επεξεργασίας. Έτσι στην ιστοσελίδα περιλαμβάνονται κατάλογοι αρχειακού υλικού ανά νησί των Κυκλάδων. Συγκεντρώνονται ακόμη πληροφορίες σχετικά με τις αρχειακές διαθεσιμότητες ανά νησί μέσα από έρευνα στους καταλόγους αρχειακών φορέων (λ.χ. ΓΑΚ, ΕΛΙΑ, ΙΕΕΕ, ΙΠΑ-ΜΙΕΤ κ.ά.). Παράλληλα, προσφέρεται με ελεύθερη πρόσβαση επεξεργασμένο τεκμηριωτικό υλικό (εκλογικοί κατάλογοι, φορολογικοί κατάλογοι, καταγραφές κατοίκων) μέσω ειδικά συγκροτημένων βάσεων δεδομένων.

Η «Αρχαιοθήκη Κυκλάδων» <http://cyclades.eie.gr/> αποτελεί ένα ψηφιακό αποθετήριο αρχειακού υλικού για την ιστορία των Κυκλάδων, που καλύπτει την περίοδο από τα τέλη του 17ου μέχρι και τον 20ό αιώνα. Στις σελίδες της χαρτογραφούνται οι αρχειακές διαθεσιμότητες σε φορείς εντός και εκτός των νησιών, παρουσιάζεται η πορεία των επιτόπιων ερευνητικών αποστολών και διατίθεται με όρους ελεύθερης πρόσβασης επεξεργασμένο τεκμηριωτικό υλικό, οργανωμένο σε βάσεις δεδομένων. Οι ιστορικές πηγές που παρέχονται ψηφιοποιημένες (φορολογικά κατάστιχα, εκλογικοί κατάλογοι, δημοτολόγια και καταγραφές κατοίκων) περιέχουν πληροφορίες για την οικιστική οργάνωση των νησιών, τη σύνθεση και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού τους, την οικονομία και την κοινωνική διαστρωμάτωση των τοπικών νησιωτικών κοινωνιών.

Ιδιαίτερη μνεία χρειάζεται να γίνει για τις αποστολές σε τρία νησιά, την Άνδρο, τη Μύκονο και την Πάρο. Στην Άνδρο από το 2010 και εξής πραγματοποιήθηκαν έξι ερευνητικές αποστολές κατά τις οποίες τα μέλη της ομάδας του ΙΙΕ επισκέφτηκαν τις έδρες των πρώην κοινοτήτων και δήμων του νησιού, κατέγραψαν τα αρχειακά κατάλοιπα και προέβησαν σε βασικές ενέργειες διάσωσης. Στη συνέχεια ενημέρωσαν τους τοπικούς φορείς που συνεργάστηκαν στην υλοποίησή του εγχειρήματος (Δήμος Άνδρου, Καϊρειος Βιβλιοθήκη, Κληροδότημα Δημήτριου και Λιλίκας Μωραΐτη - Άνδρου).

---

6. Αναλυτικά βλ. την ιστοσελίδα του έργου <http://cyclades.eie.gr/omada/>

Εντοπίστηκε υλικό του 19ου και 20ού αιώνα και έγινε αναλυτική καταγραφή των αρχείων Μεσσαριάς, Στενιών, και της Χώρας. Στις ερευνητικές αποστολές μετείχαν οι Νίκος Αλεβυζάκης, Στέφανος Βαμιεδάκης, Γιώργος Γάσιος, Χρήστος Χρυσανθόπουλος. Οι κατάλογοι είναι διαθέσιμοι στον ιστότοπο <http://cyclades.eie.gr/nisia/andros/archiakes-diathesimotites/>

Στη Μύκονο πραγματοποιήθηκαν τρεις αποστολές από το 2009 έως το 2011 κατά τις οποίες εντοπίστηκε και ταξινομήθηκε αρχαιολογικό υλικό του 19ου και 20ού αιώνα που εντοπίστηκε στο Δήμο Μυκόνου και στην πρώην κοινότητα Άνω Μεράς, καθώς και τεκμήρια που φυλάσσονταν σε χώρο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Μυκόνου. Στις αποστολές μετείχαν οι Στέφανος Βαμιεδάκης, Γιώργος Γάσιος, Ελένη Παπαμακαρίου και Χρήστος Χρυσανθόπουλος. Οι αναλυτικοί κατάλογοι των αρχείων είναι διαθέσιμοι στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://cyclades.eie.gr/nisia/mikonos/archiakes-diathesimotites/>

Στην Πάρο πραγματοποιήθηκαν δύο αποστολές τα έτη 2013-2014 που απέδωσαν τον εντοπισμό αρχαιολογικού υλικού 19ου και 20ού αιώνα. Στην αποστολή μετείχαν οι Παναγιώτης Ανδριανόπουλος, Στέφανος Βαμιεδάκης, Γιώργος Γάσιος, Ανδρομάχη Μαρούδα, Βάλλια Ράπτη, Χρήστος Χρυσανθόπουλος. Αναλυτικοί κατάλογοι των κοινοτήτων Αγκαιριάς, Λευκών, Νάουσας, Παροιικιάς και Δήμου Πάρου έχουν αναρτηθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://cyclades.eie.gr/nisia/paros/archiakes-diathesimotites/>

Γορτυνία

Το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, με την υποστήριξη του Δήμου Γορτυνίας, την περίοδο 2011-2013 υλοποίησε έργο εντοπισμού ιστορικού και δημοτικού αρχαιολογικού υλικού. Κύριος σκοπός του έργου, που πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία και των ΓΑΚ Αρχεία Ν. Αρκαδίας, ήταν ο εντοπισμός του ιστορικού αρχαιολογικού υλικού που έχει παραχθεί από τους παλαιούς δήμους και τις κοινότητες, οι οποίοι έχουν ενσωματωθεί μετά την εφαρμογή του σχεδίου Καλλικράτης στον Δήμο Γορτυνίας. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίστηκε μετά από επιτόπιες έρευνες μεγάλο μέρος αρχαιολογικού υλικού σε αποθήκες, χώρους δημαρχείων κ.λπ. στους κεντρικούς οικισμούς και πρώην δημοτικές έδρες στη Βυτίνα, στη Δημητσάνα, στο Παλούμπα, στη Μυγδαλιά, στην Κοντοβάζαινα, στα Λαγκάδια, στη Στεμνίτσα και στα Τρόπαια, καθώς και σε επιμέρους κοινότητες στην περιοχή της Γορτυνίας. Την εκτέλεση του έργου πραγματοποίησε ο συνεργάτης του ΠΕ Χρήστος Χρυσανθόπουλος.

Οι δράσεις εντοπισμού αρχαιακού υλικού συνεχίζουν μια μακρά παράδοση αρχαιακών αποστολών που είχε ξεκινήσει από τα πρώτα χρόνια ίδρυσης του Ινστιτούτου. Η εμπειρία υπήρξε γόνιμη και πλούσια. Αρχαιακό υλικό εντοπίστηκε, καταγράφηκε και σε ένα βαθμό διαφυλάχθηκε, με τη συνεργασία των κατά τόπους φορέων και τοπικών ΓΑΚ. Παράλληλα συντάχθηκαν κατάλογοι του υλικού αυτού, σε αρκετές περιπτώσεις αναλυτικοί και πλήρεις που προσφέρουν μια καλή εικόνα των εκάστοτε διαθέσιμων. Ως εκ τούτου μεγάλος αριθμός νέων ιστορικών ήρθε σε επαφή με αρχαιακό υλικό, όχι ως χρήστης στο αναγνωστήριο αλλά ως ενεργός συμμετέχων στην καταγραφή και διάσωση των τεκμηρίων. Αυτή είναι μία μεγάλη εμπειρία για τους ιστορικούς που είχαν την ευκαιρία να συμμετέχουν γιατί, πέραν της γνώσης, άλλαξε και τη σχέση τους με το ίδιο το τεκμήριο.

Καλό και χρήσιμο, λοιπόν, έργο, αλλά ελλιπές, καθώς στην πλειονότητα των περιπτώσεων τα τεκμήρια που εντοπίστηκαν δεν έχουν καταστεί προσβάσιμα σε όσους θα επιθυμούσαν να τα μελετήσουν. Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης που συνεργάστηκαν στις αποστολές, παρότι είχαν την αγαθή πρόθεση και την ευαισθητοποίηση κατά την αρχική ενέργεια, κατά κανόνα δεν κατόρθωσαν να κάνουν το επόμενο βήμα. Να ορίσουν και να διαμορφώσουν δηλαδή έναν χώρο κατάλληλο, όχι μόνο για τη φύλαξη του αρχαιακού υλικού αλλά και τη διάθεσή του για ανάγνωση σε όποιον ήθελε να ασχοληθεί με την ιστορία και να το μελετήσει. Ούτε όμως επέλεξαν και μια άλλη εξίσου θεμιτή –ενδεχομένως και προτιμότερη– δυνατότητα να παραχωρήσουν στα ΓΑΚ το αρχαιακό υλικό που διαθέτουν.

Τα τοπικά αρχεία κατανοούνται στις τοπικές κοινωνίες ως μέρος της ιστορίας του κάθε τόπου και αναπόσπαστο συστατικό της ταυτότητάς του. Η στάση αυτή είναι αντίστοιχη μιας γενικότερης αντίληψης που επικρατεί στο δημόσιο χώρο για τα αρχεία. Είναι μια σχέση ιδιότυπη, ένα εκκρεμές που κινείται με ευκολία από την αδιαφορία στην υπέρ-αξιοδότηση. Αρχαιακά υλικά που βρίσκονται επί χρόνια εγκαταλελειμμένα σε αποθήκες χωρίς καμία φροντίδα, αίφνης αξιολογούνται ως πολύτιμα, για να περιπέσουν κατόπιν και πάλι στη λησμονιά. Ίσως πρόκειται για αντίφαση που δεν εξαντλείται μόνο στα αρχεία αλλά αφορά τη συνολικότερη σχέση της ελληνικής κοινωνίας με την ιστορία της, όπου συχνά κυριαρχεί ένα έντονο αλλά ρηχό, επιφανειακό ενδιαφέρον και απουσιάζει μια νουνεχής και πιο στοχαστική προσέγγιση. Η γνώση, η ευαισθητοποίηση και η κατανόηση της σημασίας και του ρόλου των αρχείων είναι ένα στοίχημα –που όπως και τόσα άλλα άλλωστε– παραμένει ανοικτό.

